

Skrøbelige relationer – tidligere anbragtes fortællinger om familie

Tea Torbenfeldt Bengtsson, Ditte Lumby
og Juliane Birkedal Poulsen

I denne artikel belyser vi betydningen af familierelationer for unge, der har været anbragt i familiepleje. Gennem en narrativ analyse af 14 unges fortællinger om deres opvækst og ungdomsliv finder vi, at familierelationer, selvom de ofte er skrøbelige og svære at fastholde, tillægges stor betydning af de unge. Trods betydelige forskelle, så viser de unges fortællinger, at forestillinger om biologi, anerkendelse og normalitet er vigtige referenc punkter i deres relationer til både biologiske forældre og plejeforældre. Fortællinger om svigt, forbundethed og kærlighed skriver sig således ind i en fælles forståelsesramme af familien som bærende institution i livet, hvilket reflekteres i de unges narrativer. Særligt fremstår familierelationerne som udfordrende for tidligere anbragte unges trivsel og hverdagsliv, når disse relationer svigter eller er præget af ambivalens. I disse situationer søger de unge ofte efter nye relationer som erstatning for de tabte. Imidlertid viser de unges fortællinger, at forældrerelationerne for de unge har vedblivende betydning langt ind i deres voksenliv.

Familiepleje, familie, narrativ metode, omsorg, svigt

Selvom man føler sig velkommen [hos plejeforældrene], så ved man jo godt, at man jo ikke er deres barn. Man kan godt have den dér: Hvis nu jeg gør noget forkert, gider de mig så ikke, eller vil de have, jeg skal flytte? Selvom man føler sig som en del af familien, så føler man sig stadig ikke som en del af... Jeg ved ikke, hvordan jeg skal forklare det, men man ved jo stadig godt, at man er plejebarn. Man er ikke deres rigtige barn. Så dén følelse har man stadig.

(Magnus, 25 år, tidligere anbragt)

Magnus' fortælling, om følelserne omkring at være plejebarn, afspejler, hvor sammensat en oplevelse det er for børn at bo hos og være en del af en anden familie i dele af deres barndom. Formålet med denne artikel er at analysere de særlige vilkår og oplevelser, som familielivet udgør for børn og unge anbragt i plejefamilier.

I Danmark oplever ca. 1 pct. af alle 0-17-årige at blive anbragt uden for hjemmet, svarende til omtrent 12.000 børn og unge. Af disse børn og unge er to tredjedele anbragt i plejefamilie, og dermed er familiepleje den mest udbredte anbringelsesform (VIVE). En plejefamilie er en familie, der har et barn eller ung i døgnpleje, det vil sige, at barnet bor hos plejefamilien i hverdagen. Det er kommunen, som anbringer barnet eller den unge, der oftest fortsat har samvær med sin biologiske familie. Det er barnets eller den unges kommune, der afgør varigheden af anbringelsen. De fleste anbringelser ophører, når den unge fylder 18 år, men anbringelser kan slutte inden, fx ved at barnet eller den unge flytter hjem til sine biologiske forældre eller ved, at barnet eller den unge anbringes et andet sted.

Over en længere årrække er familiepleje blevet stadig mere udbredt som anbringelsesform. I en revision af Forsorgsloven fra 1958 blev pleje i private hjem for første gang fremhævet som den mest ønskværdige anbringelsesform (Bengtsson & Jakobsen 2009). Siden er stadig flere børn og unge blevet anbragt i privat pleje og i Barnets Reform fra 2011 er det eksempelvis angivet, at familiepleje skal undersøges som førsteprioritet, når et barn eller en ung skal anbringes (Servicestyrelsen 2011). Det er hermed familien som institution, der ses som afgørende i samfundets forpligtigelse til at sikre alle børn og unge den bedst mulige opvækst. Familiepleje betragtes således som den anbringelsesform, der på bedst mulig vis sikrer, at anbragte børn og unge vokser op i et omsorgsfuldt miljø med stabile voksenrelationer (Servicestyrelsen 2011).

Myndighedernes fokus på at sikre anbragte børn og unge varig og stabil voksenkontakt må ses som årsagen til, at flere kommuner præsenterer det at være plejefamilie som en opgave for livet, ligesom KL understreger vigtigheden af, at plejefamilier indstiller sig på "at forpligte sig i et livslangt engagement" (KL 2009:30), når et barn tages i pleje. Imidlertid viser forskningen, at relationen mellem anbragte og deres plejeforældre er kompleks og ikke altid afspejler de intenderede familiemæssige forventninger om stabilitet og engagement. Samtidig er der i selve anbringelsen indbygget en usikkerhed, da anbringelsen kan afsluttes med relativt kort varsel, og det kan være uafklaret, hvad der forventes af relationen, når en anbringelse ophører. Derudover oplever en del unge, at relationen til deres plejeforældre pludseligt eller gradvist ebber ud i tiden efter endt anbringelse (Biehal & Wade 1996; Cunningham & Diversi 2012; Wade 2008; Höjer & Sjöblom 2010).

Forskning viser, at usikkerhed ikke kun gør sig gældende i anbragte børn og unges relation til deres plejeforældre, men ofte også præger relationen til deres biologiske forældre, hvor både svigt og kærlighed er med til at skabe ambivalente relationer (Holland & Crowley 2013; Boddy 2018; Sulimani-Aidan 2019). Det biologiske slægtskab kan således ikke anses som det, der alene kan definere

familiære relationer, men det er med til at forme de relationer, som anbragte børn og unge har mulighed for at blive en del af (Hammen 2016).

I denne artikel præsenterer vi en analyse af 3 unges fortællinger om deres familierelationer. Analysen trækker dog på empiri fra interviews med flere – nemlig 14 tidligere anbragte unge. Vi fokuserer på tidligere anbragtes fortællinger om deres familiære relationer og fremhæver i analysen særligt tre tematikker, der fremstår betydningsbærende på tværs af det samlede empiriske materiale. Først belyser vi, hvordan forståelsen af biologi og kærlighed er afgørende for, hvordan familierelationer formes samt hvilken betydning slægtskab tillægges af tidligere anbragte. Dernæst analyserer vi, hvordan tidligere anbragte, trods svigt under anbringelsen, kan føle en afhængighed og et tilhørsforhold til deres plejeforældre, hvilket kan skabe dysfunktionelle familierelationer. Til sidst vender vi os mod den betydning, som tidligere anbragtes ofte usikre og ambivalente familiære relationer kan have for deres drømme og forestillinger om et fremtidigt familieliv. Artiklen afsluttes med en diskussion og konkluderer, at et ideal om at tilhøre en familie står stærkt i de unges narrativer. Dette ideal fremstår afgørende for, hvordan tidligere anbragte mindes deres barndom og hvilke drømme og forestillinger, de har om et fremtidigt familieliv. I det følgende afsnit foretager vi en rammesætning af analysen, hvor vi, foruden en præsentation af den eksisterende forskning på feltet, udfolder den familieteoretiske ramme, som analysen tager sit afsæt i.

Betydningen af familierelationer

Analysen tager sit teoretiske afsæt i nyere familiesociologisk teori, hvor 'familien' forstås som en dynamisk og foranderlig størrelse, der konstitueres gennem praksisser og forhandles over tid (Morgan 1996; Finch 2007). Familie er således en facet af det sociale liv og dermed noget, der gøres snarere end noget, der på forhånd er givet (Morgan 1996). Forskning på anbringelsesområdet har i denne sammenhæng fremhævet en række praksisser, der bidrager til, at anbragte opnår en følelse af at høre til i plejefamilien. Disse praksisser tæller bl.a. ligeværdig behandling med plejeforældrenes biologiske børn og inklusion i den udvidede del af familien, eksempelvis gennem fælles fejring af højtider (Christiansen et al. 2013; Griffin 2004; Biehal 2014). Fælles hverdagslige praksisser og rutiner, såsom madlavning, opvask, lektielæsning og ritualer omkring sengetid, har ifølge flere studier ligeledes en positiv indflydelse på anbragtes tilhørsforhold til deres plejeforældre (Griffin 2004; Helton et al. 2018), ligesom kropslig berøring, såsom knus og kram, har positiv indflydelse på relationen mellem plejeforældre og -børn (Pitthouse & Rees 2015; Luckow 2020).

Familie er dog ikke blot en praksis, altså noget der gøres, men er ligeledes noget, der skal fremføres for relevante andre (Finch 2007). For at noget udgør en familiepraksis må udenforstående individer altså også anse den aktivitet, der udspiller sig, som havende en familieagtig karakter. Som følge af opkomsten

af nye familiekonstellationer lever stadig flere børn og unge med voksne, som de ikke er biologisk beslægtede med, men som de deler hjem med, og som de måske føler sig familiært forbundne til. Mange børn vokser altså op i forskellige familiekonstellationer, såsom skilsmissefamilier og familier med forældre af samme køn. Denne udvikling har ifølge Finch (2007) nødvendiggjort et øget element af såkaldt 'family display'. 'Family display' er defineret som en praksis hvor individer blandt andet gennem narrativer signalerer og demonstrerer deres familiære tilhørsforhold både over for sig selv og deres omverden. Ifølge Finch (2007) eksisterer der en lang række redskaber, 'tools for display', som individer kan benytte til at signalere og demonstrere familietilhørsforhold. Et 'tool for display' kan være en bestemt fortælling (narrativ) om familien som for eksempel 'vi er en familie der er god til at hygge sig'. Sådanne fortællinger kan understøttes af andre betydningsfulde 'tools for display' fx fysiske objekter, såsom familiefotografier eller udveksling af fødselsdagshilsner. For børn i pleje kan 'family displays' siges at være af særlig vigtighed, netop fordi relationen til deres plejeforældre og -søskende ikke er underbygget af et biologisk slægtskab. En måde, hvorpå nuværende og tidligere anbragte gennem 'family display' søger at etablere og opretholde et familietilhørsforhold til deres plejeforældre, er ved at benytte familiære benævnelser. For eksempel kan plejebørns brug af termerne 'mor' og 'far' demonstrere medlemskab af plejefamilien og tilknytning til plejeforældrene (Biehal 2014; Christiansen et al. 2013). Sådanne benævnelser har en symbolsk værdi, og signalerer en grad af normalitet i den særlige familieform, som en plejefamilie udgør.

Forskning viser, at flertallet af tidligere anbragte enten pludseligt eller gradvist mister kontakt til deres plejeforældre efter endt anbringelse (Biehal & Wade 1996; Cunningham & Diversi 2012; Wade 2008; Höjer & Sjöblom 2010). Dette kan skyldes, at relationen i udgangspunktet er professionel og økonomisk, og at det er uafklaret, hvad relation fremover skal indebære. Dette skaber usikkerhed om, hvem der er ansvarlig for at relationen og kontakten bevares (Mølholt 2017; Christiansen et al. 2013). Tidligere anbragte søger ofte at kompensere for ustabile eller ikkeeksisterende familierelationer til såvel deres biologiske forældre som deres plejeforældre ved at tillægge partnere, venner eller kortvarige bekendtskaber en særligt stor betydning (Holland & Crowley 2013; Mølholt 2017; Cashmore & Paxman 2006; Höjer & Sjöblom 2014; Rutman & Hubberstey 2016). Trods ønsket om at kompensere for de manglende familierelationer kan det imidlertid

være vanskeligt for tidligere anbragte at danne varige og tillidsfulde relationer såvel i deres ungdom som i deres voksenliv (Bengtsson & Mølholt 2018, Unrau et al. 2008; Hyde et al. 2017).

Narrativer om anbringelser i familiepleje

Artiklen tager udgangspunkt i 14 semistrukturerede, kvalitative interviews gennemført med unge voksne, der i deres opvækst har været anbragt i familiepleje. Interviewene er indsamlet af VIVE i 2015 som en del af et større forskningsprojekt om plejefamilier og har haft til formål at udforske nuværende og tidligere anbragtes familiære relationer. Informanterne blev rekrutteret gennem foreninger og netværksgrupper for tidligere anbragte samt gennem kommunale sagsbehandlere.

I analysen af de unges fortællinger om familie benytter vi en narrativ tilgang for at vise, hvordan de skaber narrativer om det at være familie. Narrativer forstås her som sammenhængende fortællinger med et plot og en fortæller (den unge), som udvælger, organiserer og forbinder begivenheder og karakterer omkring et meningsfuldt plot. De unges fortællinger er ikke alene en privat familiehistorie, men er knyttet til, hvordan vi mennesker forstår os selv, hinanden, vores muligheder og plads i verden (Bengtsson og Andersen 2017). Selvom de unges narrativer ofte er komplekse og konfliktfyldte, udgør de alligevel et 'tool for display' og indgår således i de unges forsøg på at skabe meningsfulde familiefortællinger, som andre kan genkende og spejle sig i. De unges narrativer om familierelationer bliver således et vigtigt element i, hvordan de skaber deres 'family display' (Finch 2007).

Selve analysen er lavet via en narrativ tematisk kodning af det samlede interviewmateriale ift. familie og familierelationer. I selve fremstillingen her har vi udvalgt tre informanters narrativer, som afspejler generelle tematikker i hele materialet, og som giver en dybdegående indsigt i de unges vilkår og oplevelser. Alle tre narrativer er anonymiseret ved at ændre navne og andre væsentlige kendetegn ved de unges fortællinger (Bengtsson og Mølholt 2020).

1. Biologi og kærlighed

Forståelsen af familie er i den vestlige verden i høj grad bundet op på det biologiske slægtskab som værende objektivt og universelt. Selvom idéen om det biologisk funderede slægtskab er blevet udfordret og i dag i socialforskningsmæssige sammenhænge oftest anskues som en særlig, kulturel konstruktion, så spiller det biologiske slægtskab stadig en afgørende rolle i både den kulturelle, retslige og hverdagslige forståelse af familie i det danske samfund (Hammen 2016, Mogensen & Olwig, 2013). 'Blodsbeslægtethed' tilskrives stadig i høj grad at være en naturgiven relation båret af en unik kærlighed, hvilket særligt anbragte børn og unge oplever at blive konfronteret med. Som følge af anbringelsen væk

fra deres biologiske forældre forventes de at have en særlig grad af refleksion omkring deres familieforhold. Således at de over for andre børn, men også voksne, kan redegøre for, hvorfor de bor i en plejefamilie (Bengtsson & Luckow 2020).

Vi finder derfor også i alle de unges narrativer refleksioner over deres slægtskab og forbundethed med både deres biologiske forældre og plejeforældrene. Alle har de forholdt sig til deres egen position, eller mangel på samme, i slægtskabsrelationerne og betydningen af kærlighed, eller mangel på samme, i disse relationer. For nogle af de unge er det tydeligt, at relationerne til deres biologiske familie og/eller plejefamilie er af stor betydning. For nogle gør brud og svigt i disse relationer det vanskeligt at skabe sammenhængende narrativer om deres fortid, nutid og fremtid. Deres oplevelser og følelser i barndommen er svære at forbinde til deres nutidige fortælling om, hvem de er og hvor de er på vej hen. For andre unge bliver det netop betydningen af slægtskab, som skaber narrativ sammenhæng mellem fortiden, nutiden og fremtiden. Det ser vi hos Andreas, der er i starten af 20'erne, og for ham er netop forbindelserne mellem biologi og slægtskab narrativt betydningsfulde i hans fortælling om sin opvækst og sine familieforhold. Andreas blev anbragt i familiepleje som 4-årig, som følge af sin mors psykiske sygdom. Andreas boede hos den samme plejefamilie indtil, han startede på en erhvervsuddannelse og i den forbindelse flyttede på kollegie. Andreas fortæller om familierelationerne i plejefamilien:

De har taget mig til sig som deres eget barn. Så min storesøster kalder jeg selvfølgelig min storesøster, og min storebror kalder jeg min storebror. Fordi de behandlede mig som den dumme lillebror, dengang jeg var lille, og vi lavede ting sammen. [...] I dag har jeg stadigvæk [et tæt forhold til dem]. Så altså, lige nu ringer jeg til min bror, han er rigtig god til at lave ansøgninger, så hvis jeg skal lave en ansøgning, der skal kigges igennem eller jeg har brug for nogle gode råd, jamen så er det jo ham, jeg ringer til. Det er det dér familieband. Altså, jeg er hjemme i gennemsnit hver anden weekend og i ferierne, og glæder mig til at komme hjem. Jeg tror, det er sådan et normalt forhold til sine forældre. Du ved altså, de er der for én, og hjælper én med de ting, man har brug for, og snakker med én. Og kalder dig en idiot, hvis du er dum, ikke også. Det er sådan, standardforhold, altså helt normalt.

For Andreas har tilstedeværelsen af og inddragelsen i plejefamiliens fællesskabende familiepraksisser bidraget til en følelse af at høre til (Morgan 1996). Foruden tilstedeværelsen af fællesskabende familiepraksisser, såvel under som efter anbringelsen, har også en kærlig og omsorgsfuld atmosfære i plejefamilien bidraget til, at Andreas oplever et stærkt slægtskabsbånd til sine plejeforældre og -søskende. Det stærke familietilhørsforhold, som Andreas

oplever at have til sin plejefamilie, står i kontrast til den relation, som Andreas har haft til sin biologiske familie. Særligt har Andreas' relation til sin biologiske mor været stærkt belastet. Andreas fortæller eksempelvis, at det samvær, som han under sin anbringelse havde med sin biologiske mor, resulterede i, at han oplevede såvel fysiske som psykiske belastningsreaktioner:

Jeg har haft en psykisk syg mor, min rigtige mor, som hele tiden har prøvet at bilde mig ind, at hun bare kunne komme og hente mig og tage mig hjem. Det vil sige, at jeg har haft mange problemer selv. Fordi, når man så tilknytter sig sin plejefamilie, så vil man jo ikke væk derfra igen. Og så har man lige pludselig en mor, der sidder og truer én med, at hun kommer og henter én, og så får man psykiske problemer som barn, og det er jo ikke en god ting. Og så lige pludselig så har man så en anbringelseskommune, som begynder at arbejde imod én ved at give min mor ret og lov til at gøre... altså. Så jeg gik fra at skulle hjem til min biologiske mor én gang om måneden til en periode, hvor jeg slet ikke var hjemme, fordi jeg ikke kunne holde til det. Jeg var ked af det. Jeg var sur, og jeg havde ikke nogen af lege med, fordi folk kunne ikke holde mig ud. Og så kom der jo så en kommune og sagde, efter jeg ikke havde været hjemme i et år, nu skulle jeg hjem igen og besøge hende... Og... Så røg man så hjem der én gang om måneden igen, og det gik jo, som sagt, heller ikke særlig godt.

Trods massive tegn på mistrivsel, som følge af samværet, beskriver Andreas, at han under sin anbringelse alligevel gentagne gange blev tvunget til samvær med sin biologiske mor, indtil han som 15-årig afbrød kontakten til hende. Mødet, hvor Andreas gjorde det klart for sin biologiske mor, at han ikke længere ønskede hende i sit liv, fremstår som en skelsættende begivenhed og et afgørende vendepunkt i Andreas' liv. Dette skyldes, at beslutningen ifølge Andreas skabte ro i hans tilværelse og at han, efter at have afbrudt kontakten til sin biologiske mor, har haft det markant bedre. Selvom Andreas oplevede, at hans plejeforældre støttede ham i beslutningen, opfordrede de ham til grundigt at overveje, hvorvidt det ville være den rette beslutning at afbryde kontakten til sin biologiske mor. Andreas giver således udtryk for at være blevet mødt med et argument om, at familiær forbundethed næsten uløseligt er knyttet til biologi og dermed ikke alene kan reduceres til et spørgsmål om familiepraksis, hvilket vil sige positivt socialt samvær, omsorg og fællesskabende interaktioner (Morgan 1996).

Andreas' fortælling viser omverdenens vedblivende fastholdelse af, at hans biologiske mor indtog en plads i hans liv, som ikke ville kunne udfyldes af andre – selv ikke en god og hjertelig plejefamilie. Gennem Andreas' fortælling bliver

det dog tydeligt, at han selv er og altid har været overbevist om, at hans slægtskab er til plejefamilien. Andreas' tydelige demonstration af sit familietilhørsforhold, fremstår som et 'tool for display' (Finch 2007), hvorigennem han distancerer sig fra sin biologiske familie, og aktivt tilvælger sine plejeforældre som 'mor' og 'far'. Dette stærke tilhørsforhold fremhæver og styrker Andreas også igennem konkrete handlinger:

Jeg har sådan en sød lille historie, hvis man kan sige det. De [plejeforældrene] har et specielt efternavn, og så var det ligesom, at jeg ikke var så glad for mit efternavn, som jeg havde fra min egen familie, og så spurgte jeg dem, om jeg måtte skifte navn. Det gjorde jeg dengang, jeg var 8 år. De grinede bare af det: "Ja, det måtte jeg selvfølgelig gerne. Det var noget, man kunne, når man blev ældre". Da jeg så blev 18 år og sagde til dem: "Jamen, jeg kan huske, hvad I sagde til mig dengang, så nu vil jeg skifte navn". Så fik jeg så lov. Man skal have tilladelse fra familien, fordi der er ikke så mange [med plejeforældrenes efternavn], og der fik jeg så lov af familien. Det måtte jeg selvfølgelig gerne. Jeg har boet der altid, jo. Så dér skiftede jeg efternavn, og slettede mit gamle efternavn, og fik det nye. Altså, jeg har altid følt mig mere som en del af dén familie end min egen familie. Og så tænkte jeg, det var nok det eneste rigtige i mit hoved. Hvorfor skulle jeg hedde noget andet? Jeg synes, det var et vigtigt skridt i mit liv, at ligesom sige, at nu lægger jeg det andet bag mig. Nu er jeg et nyt menneske. Det er dét her, jeg er. Det er dét her, jeg har været. Det er dét her, jeg går fra.

Ved at tage plejeforældrenes efternavn skaber Andreas et tydeligt slægtskabsbånd mellem sig selv og plejefamilien. Andreas styrker hermed relationerne på et symbolsk plan, hvor han gennem navneskiftet forsøger at nedbryde dikotomien mellem biologisk slægtskab og andre relationer (Hammen 2016). Samtidig kan navneskiftet ses som et forsøg på aktivt at udslette selv den mindste tvivl, hos ham selv og andre, om, hvilken familie han tilhører. Hermed bliver navneskiftet en måde for Andreas at skabe en ny familiefortælling, som styrker det i forvejen meget tætte familiære bånd til plejefamilien.

Andreas' narrativ om hans familierelationer viser, at biologi og kærlighed er vigtige orienteringspunkter. Det kan være svært, eller nærmest umuligt, at afskrive det biologiske slægtskab, og samtidig bliver tilvalget af andre slægtskabsrelationer, som er båret af kærlighed, besværliggjort af det biologiske slægtskab. For andre af de interviewede unge fremtræder det biologiske slægtskab

som det vigtigste og dér, hvor familiekærligheden naturligt er forankret. Her er der unge som fortæller om en stærk tilknytning til deres biologiske forældre, også selvom relationen er skrøbelig og udfordret af de biologiske forældres personlige problemer. På tværs af de unges fortællinger fremstår slægtskabet til både den biologiske familie og plejefamilien som et vigtigt referencepunkt for de unges fortællinger om deres familierelationer.

2. Svigt og afhængighed

Desværre er det langt fra alle af de interviewede unge, der som Andreas oplever at have en kærlig og omsorgsfuld plejefamilie. Tværtimod giver flere af de tidligere anbragte udtryk for at have oplevet svigt i plejefamilien, hvilket i mange tilfælde er forbundet med, at plejefamilien ikke har ydet dem nævneværdig støtte og omsorg, særligt i tiden efter endt anbringelse. Flere af de unge fortæller således, at de efter at have forladt plejefamilien oplevede en meget begrænset kontakt og interesse fra plejeforældrenes side. Oplevelsen af manglende støtte fra plejeforældrenes side kommer for de unge til at spille sammen med manglende støtte fra deres biologiske forældres side, hvorved der opstår et dobbelt svigt (se også Mølholt 2017).

Flere af de interviewede unge fortæller, hvordan det svigt, de oplevede fra plejeforældrenes side, var værre end svigtet fra deres biologiske forældre, da de unge havde en anden forventning til plejeforældrene. Dette skyldes, at de tidligere anbragte havde et realistisk billede af deres biologiske forældres ofte meget sårbare livsomstændigheder, og derfor ikke forventede at modtage nævneværdig støtte og omsorg fra deres side. Omvendt oplevede flere af de tidligere anbragte det svigt, som deres plejeforældre udsatte dem for, som et udtryk for mangel på interesse og lyst til at engagere sig i deres liv snarere end som et udtryk for manglende materielle og personlige ressourcer hos plejeforældrene. Når anbragtes forventninger til omsorg og støtte fra deres plejeforældres side hverken under eller efter anbringelsen er blevet indfriet, opleves det som et svigt. For nogle af de unge bliver det svigt, som de har været udsat for i plejefamilien, til en ubearbejdet sorg, som de bærer med sig og som sætter sig igennem på forskellig vis. For nogle af de tidligere anbragte har dette svigt betydning for, hvordan de forstår og erindrer deres barndom og anbringelse, ligesom nogle tidligere anbragte, trods de svigt de har oplevet i plejefamilien, giver udtryk for et nutidigt savn af deres plejeforældre.

Trine, der er i midten af 20'erne og er i gang med en lang videregående uddannelse, fortæller om, hvordan hun er blevet svigtet af både sine biologiske forældre og af sine plejeforældre. Som 10-årig blev Trine, sammen med sin bror Jens, tvangsfjernet og anbragt på en institution, hvor de boede kortvarigt, inden de blev placeret hos en plejefamilie. Her boede Trine frem til, at hun flyttede som 18-årig. Trine fortæller i interviewet om sit forhold til plejeforældrene:

Trine: I dag er det jo ikkeeksisterende, fordi vi har ikke noget. Altså jeg snakker ikke med dem.

Interviewer: Hvad med dengang du boede hos dem?

Trine: Ja... Det er lidt sjovt, ikke, for jeg får stadig lyst til at sige, at det var jo ikkeeksisterende, for vi havde jo ikke noget forhold.

Altså, vi havde det forhold, at jeg boede der, men de gad os jo ikke rigtig. Det var sådan dén følelse, vi havde. Så jeg ved ikke, hvad forholdet... Det var i hvert fald ikke... det er sådan et, altså, dominerende forhold. De var meget dominerende, ikke. [...] Det var dem, der bestemte, og de sad øverst i hierarkiet, og så skulle vi andre bare gøre, hvad der blev sagt, og måtte ikke have en mening om, hvad vi kunne lide. [Vi skulle] tilpasse vores personligheder eller hvad hedder sådan noget. [...] Så ja, ikke noget kærligt forhold og heller ikke sådan en følelse af [at de passer på mig], altså, jo, følelsen af, at de passer på mig, som i et tag over hovedet, og mad i køleskabet, men ikke sådan den psykiske omsorg. Overhovedet.

Trine oplevede under sin anbringelse et totalt fravær af omsorg og kærlighed fra sine plejeforældres side. Trine fortæller videre, at hendes plejemor talte nedsættende til hende ved blandt andet at kalde hende ”tyk, klam og ulækker”. Plejebørnene skulle altid opholde sig udendørs efter skoletid og måtte ikke selv tage mad i køleskabet, ligesom der var meget strikse regler omkring måltiderne. Familiepraksisserne i plejefamilien understøttede således ikke familiefølelsen, men blev forbundet med anspændthed og en følelse af at være uønsket (Morgan 1996). Disse negative familiepraksisser blev understøttet af plejeforældrenes indretning af huset, hvor plejebørnene havde deres egen ”afdeling” med værelser og tilhørende stue. Plejeforældrene havde også deres egen stue, hvor plejebørnene ikke måtte komme og stuen blev aflåst, når plejeforældrene ikke var hjemme. I Trines fortælling bliver de aflåste rum et symbol på de afstumpede familiepraksisser og den distance og mistillid, som hun oplevede fra sine plejeforældres side. Trines fortælling, om hvordan hun hverken følte sig knyttet til plejeforældrene eller deres hjem, er kendetegnet ved fraværet af tilhørsforhold og tilknytning - et fravær af ’belonging-in-place’ (Bennet 2015; Bengtsson & Luckow 2020).

De negative forhold og svigt betød, lidt overraskende, ikke, at Trine automatisk afbrød kontakten til sine plejeforældre, da hun flyttede som 18-årig. Tværtimod fortæller Trine, at hun har gjort meget for at bevare kontakten til sine plejeforældre efter anbringelsens ophør:

Interviewer: Stoppede kontakten med det samme, da du flyttede?

Trine: Jeg glædede mig jo så meget til at komme væk fra dem, fordi det var et helvede at være der, og samtidigt så holdt jeg jo fast i dem, fordi de var jo min familie. De havde været der i 10 år eller sådan noget. Så jeg ville gerne invitere dem ned at se... Jeg ville nok også gerne vise dem, at jeg kunne godt finde ud af noget, og at jeg havde fået hus, og jeg skulle bo sammen med ham [kæresten]. Så jeg inviterede dem derned, men de blev ved med at finde på alle de dér undskyldninger: "Ej, men vi kan ikke lige...". Og: "Nå, men Thomas og Anne [plejeforældres biologiske børn] har ikke tid til at tage med". Og så holder man jo nok stille og roligt op med at spørge. Og så var det, at jeg til min fødselsdag, der fik jeg et fødselsdagskort fra dem. Altså, de gav det til Anne [plejeforældres biologiske datter], som gav det til Jens [Trines biologiske lillebror, red.], som gav det til mig. Jeg ved ikke helt, hvorfor de gjorde det. Måske var det fordi, det var så tæt på [at jeg var flyttet], at de ikke følte, de kunne lade være. Så var det, at jeg sendte et julekort et halvt år efter. Det fik jeg aldrig svar på. Ja, og så [skrev jeg] tillykke til Marianne [plejemor]. Hun havde fødselsdag, så det var i april, næsten et år efter, der sendte jeg et fødselsdagskort til Mogens [plejefar] og skrev tillykke og spurgte, om jeg måtte få billederne fra den dag, jeg var blevet student, og det har jeg heller aldrig fået svar på. Så forstår man vel en hentydning".

Trines relation til plejeforældrene er således præget af stærkt ambivalente følelser. På den ene side fremhæver Trine, at hun var lettet over at forlade plejefamilien, fordi "det var et helvede af være der", mens hun på den anden side fortæller, at hun trods alt betragtede plejeforældrene som sin familie. Forsøget på at opretholde kontakten opstår netop, fordi Trine tilskriver relationen en familiær karakter, som gør, at den til trods for svigt er betydningsfuld og ikke til at ophæve. Trine har ikke kontakt til sine biologiske forældre og plejeforældrene var således de eneste forældre i hendes liv, og uden dem har hun frygtet at stå alene uden familiære tilhørsforhold. Trine oplevede hermed at være afhængig af plejeforældrene og søgte deres anerkendelse til trods for deres mange svigt – et mønster som fortsætter den første tid efter anbringelsens ophør. Denne afhængighed af plejeforældrenes anerkendelse bliver dog brutalt brudt af plejeforældrenes mange afvisninger af Trines forsøg på kontakt.

Svigt, afhængighed og et ønske om anerkendelse er betydningsbærende

erfaringer ikke alene i Trines narrativ, men afspejles i flere af de unges narrativer om relationen til såvel deres biologiske forældre som til deres plejeforældre. Således forsøger flere unge, trods manglende interesse og gentagne svigt, at bevare en relation til de voksne, som de anser for at være deres (ofte eneste) familie. Ønsket om at bevare familierelationer, trods det forhold at de er dysfunktionelle, skal forstås i sammenhæng med at alternativet – at stå alene uden familiære tilhørsforhold – opleves som værre.

3. Drømme og usikkerhed

Trine giver udtryk for, at hun, efter at have opgivet den belastede relation til sine tidligere plejeforældre, har tillagt andre relationer en familiær betydning. Hun har bevaret en tæt relation til sin tidligere svigermor, ligesom hun er blevet en del af sin venindes familie, som hun tilbringer tid med ved højtider og i ferier. Derudover har Trine en tæt relation til sin biologiske lillebror. Trine anser i dag disse relationer som det, der udgør hendes familiære netværk.

Selvom Trine i dag har skabt sine egne familierelationer og realiseret drømmen om at gennemføre en uddannelse og etablere eget hjem, har hun stadig svært ved at lægge tiden i anbringelse bag sig og gøre sig fri af tanker om sine tidligere plejeforældre og de svigt, de udsatte hende for. Dette ses bl.a. ved, at Trine på Facebook følger med i plejeforældrenes liv og observerer deres ”family displays” i form af billeder fra fester og lykkelige familiestunder. Selvom Trine gennem hele sin fortælling giver udtryk for, at de ting, der fandt sted i plejefamilien, var uacceptable, oplever hun stadig en usikkerhed ift. rigtigheden af sine erindringer. Hun tvivler altså i sin fortælling på, om det mon er hende, der husker forkert, ligesom hun også kan blive i tvivl om, hvorvidt hun under og efter sin anbringelse var for nærtagende og sensitiv.

Drømme og usikkerhed bliver for flere af de unge viklet ind i hinanden, når de fortæller om deres liv efter anbringelsen. Flere af de unge har oplevet at miste både plejeforældre og biologiske forældre. Tab, som ofte sætter markante spor hos unge, som i forvejen har et begrænset netværk af voksne omkring sig. En af disse unge er Amanda, der på interviewtidspunktet er i midten af 20'erne, og som i sin opvækst har været anbragt i to forskellige plejefamilier. Grundet sin biologiske mors misbrug og psykiske lidelse, blev Amanda som 9-årig anbragt hos sin første plejefamilie. Om tiden i den første plejefamilie fortæller Amanda, at hverdagen var kendetegnet af manglede kærlighed og fællesskab. Hun beskriver desuden sine daværende plejeforældre som ”strenge, fordømmende og følelseskolde”. Som 14-årig flyttede Amanda hjem til en enlig plejemor, hvor hun for første gang oplevede nærvær, omsorg og oprigtig interesse. Hun fremhæver, at plejemoren kaldte hende ”skat” og drog omsorg for hende gennem knus og kram, ligesom hun følte sig hjemme i plejemorens hus. Med andre ord følte Amanda et naturligt ’belonging-in-place’ (Bennet 2015; Bengtsson & Luckow 2020).

Amanda fortæller, at hendes nye plejemor led af en uhelbredelig kræftsygdom, hvilket plejemoren dog valgte at holde skjult for Amanda, som derfor først fik kendskab til sygdommen kort tid inden plejemorens død. I Amandas narrativ fremstår plejemorens død som en livsomvæltende begivenhed – Amanda mistede ikke blot sin eneste omsorgsperson og forældreskikkelse, men blev også som 18-årig meget brat kastet ud i voksentilværelsen. Om tiden efter plejemorens død fortæller Amanda:

Amanda: Jeg fik en kæreste. Jeg mødte ham nogle måneder efter, Else [plejemoren] hun døde, og jeg var en skygge af mig selv. Jeg var så syg. Jeg havde en svær depression og panikangst samtidig. Jeg var helt væk. Drak fem til seks dage om ugen samtidig med, at jeg var på nogle ret stærke mavepiller, men så mødte jeg min daværende kæreste og syntes, at der var lige et øjeblik, der lige fangede min opmærksomhed midt i al min tåge og sorg. Han blev et meget vigtigt menneske i mit liv, og det er han stadig den dag i dag. Han er bare ikke min kæreste nu. Nej, det er ligesom en familie.

Senere i interviewet, fortæller Amanda:

Amanda: Min mor, min storesøster, på en eller anden passiv måde også min storebror, men altså, han har ikke været særligt meget i mit liv, men det har været rigtig, rigtig vigtigt. Øh, min lærer i folkeskolen, som jeg stadig har kontakt med, min psykolog i folkeskolen, som jeg stadig har kontakt med, min kontaktperson, som jeg stadig har kontakt med. Det er min nye familie og de kommer, når jeg har fødselsdag, og det er dejligt.

Selvom Amanda fremhæver sin biologiske familie, som nogle af de vigtigste personer i sit liv, giver hun i sit samlede narrativ udtryk for, at hverken hendes biologiske mor, far, søster eller bror er til stede i hendes hverdagsliv i dag. Amanda anser sin ekskæreste, sin tidligere lærer, sin tidligere psykolog samt sin kontaktperson, som betydningsfulde og som sin ”nye familie”. Hun skaber hermed et nyt narrativ om, hvem der er hendes familie og dermed ændrer hun også sit ”family display” (Finch 2007), hvor betydningen af det biologiske slægtskab nedtones.

Selvom Amanda har mestret at skabe og definere sin egen familie og har en stabil voksentilværelse, hvor hun bor i sin egen lejlighed og trives på sin uddannelse, er hendes drømme for fremtiden begrænsede. Det er som om, at hun ikke tør at håbe på for meget og hun begrænser sine forventninger, således at hendes

primære ønske for fremtiden er at "blive okay". Amanda skaber hermed et forholdsvist fatalistisk narrativ om fremtiden (Järvinen & Ravn 2015), og hun fortæller, at hun regner med at have behov for terapi resten af sit liv. Dog drømmer hun om en dag at få det så godt, at hun bliver i stand til at få sine egne børn og give dem en tryk opvækst.

Oplevelser af svigt og tab har for Amanda således betydet, at hun er blevet tilbageholdende med at formulere drømme om eget familieliv. Denne usikkerhed, på evnen til at kunne etablere og indgå i "en rigtig familie", ses ligeledes afspejlet i flere af de øvrige unges narrativer, som således udtrykker tvivl om deres evne til at skabe bæredygtige familierelationer præget af nærvær, tillid og kærlighed. Omvendt ser vi dog også, at nogle af de interviewede unge idylliserer familielivet og meget tidligt forsøger sig med at etablere den lykkelige kernefamilie, som de aldrig selv oplevede at være en del af i deres opvækst. Mens nogle af de tidligere anbragte lykkes med indfri drømmen om kernefamilien, oplever andre, til stor frustration og smerte, at livet med kæreste og børn falder fra hinanden.

Diskussion: Betydningen af familie

For flere af de interviewede unge er det vigtigt at fremhæve relationen til plejefamilien som en normal familierelation, til trods for, eller måske særligt fordi, den ikke bygger på et biologisk slægtskab. For disse unge er oplevelsen af at være en del af "en rigtig familie" via deres narrative "family displays" afgørende for og en bærende del af deres fortælling. Dette eksemplificeres via mange henvisninger til, at de både under og efter deres anbringelse har været en accepteret og naturlig del af "normale" familiepraksisser i plejefamilien, herunder "family displays" som fx familiefester og udflugter. Denne praksisrelaterede dimension er med til at underbygge de unges tilhørsforhold til deres plejefamilie, men trækker også tydeligt på kulturelle og samfundsmæssigt forankrede idéer om, hvad det vil sige at være en del af "en rigtig familie" (Dalgas 2013; Pedersen & Tjørnhøj-Thomsen 2013).

De unges familiefortællinger vækker således generel genkendelighed, fordi de trækker på bredere samfundsmæssige fortællinger om, hvad en familie er. De kendetegn og referencer, som de unge inddrager i deres fortællinger, fremhæver i høj grad det normale i relationen til plejeforældrene. Imidlertid indeholder selve denne fremhævelse af det normale også en dobbelthed, idet familierelationers normalitet netop almindeligvis *ikke* fremhæves, men derimod tages for givet – både af børn, forældre og omgivelser. Hermed bliver fortællingerne om den normale plejefamilie også til en påvisning af de særlige vilkår, der er for relationerne i plejefamiliekonstellationen, hvilket er med til at understrege at disse relationer netop *ikke* er normale og på forhånd givne familierelationer. I stedet for at tale om "rigtige" eller "normale" familierelationer giver det måske bedre mening at tale om velfungerende familierelationer i plejefamilien – det vil sige, relationer som bygger på gensidighed og i den optimale situation på

kærlighed mellem plejebarn og plejefamilie.

At flere af de unge enten fremhæver relationen til deres tidligere plejeforældre som en normal forældre/barn-relation eller har fundet andre relationer, som de både over for sig selv og deres omverden kan definere som familiære, vidner om, at det at tilhøre en familie er et naturliggjort og på mange måder ufravigeligt ideal i det nutidige samfund. At dette er tilfældet, må ses i sammenhæng med, at familielivet åbner mulighed for at indgå i sociale fællesskaber, der rækker ud over den enkelte familie og bidrager til anerkendelse i andre sociale arenaer. Eksempelvis er deltagelse i fejring af højtider, fødselsdage og andre begivenheder ikke blot praksisformer, der konstituerer og underbygger familietilhørsforholdet internt i familien, men også aktiviteter der forbinder de enkelte familiemedlemmer til et større socialt og nationalt fællesskab. At indgå i en familie, hvad enten den er selvvalgt eller bygger på et biologisk slægtskab, kan således betragtes som væsentligt for, at individer kan etablere en normalitetsfølelse (Pedersen & Tjørnhøj-Thomsen 2013).

Måske netop fordi det at tilhøre en familie er meget væsentligt for at etablere en normalitetsfølelse, vidner de unges narrativer om, at de både under og efter deres anbringelse har arbejdet hårdt for at skabe og definere et familiært tilhørsforhold. I de tilfælde, hvor de unge oplever skuffelser og nederlag, lader det til, at de i et vist omfang tillægger sig selv skylden for de manglende eller skrøbelige familierelationer. Man kan altså sige, at sårbarheden individualiseres og bliver gjort til den enkelte unges eget problem. Der er måske et fravær af kollektivt ansvar og forståelse for, at selve anbringelsen er med til at skabe sårbare familierelationer. Dette kan være årsagen til, at det er den enkelte anbragte, der alene står tilbage med oplevelsen af ikke at have 'ordentlige' og 'rigtige' familierelationer, samt af ikke at have adgang til samme kærlighed og støtte som flertallet af andre unge.

Konklusion: Familierelationer præget af skrøbelighed

Gennem en analyse af tidligere anbragte unges fortællinger om deres familieliv, peger artiklen på familiens betydning som bærende samfundsinstitution i hverdagslivet. Vi ser, at en opvækst i plejefamilie hos anbragte skaber øget refleksivitet om familierelationer og at de tidligere anbragte på forskellig vis formår at skabe sammenhængende og genkendelig fortællinger om deres relation til både biologiske forældre og plejeforældre. Disse familiehistorier bygger på aktive tilvalg og fravalg, men også ofte på tvivl, svigt og usikkerhed om relationernes betydning for deres opvækst, dem de ser sig selv som i dag og dem, de gerne vil være i fremtiden. For de fleste unge fremstår familierelationerne både til deres biologiske familie og til plejefamilien som præget af skrøbelighed, da de unge ofte har erfaring med, at relationerne ikke varer ved, når de bliver voksne.

At anerkende denne skrøbelighed er vigtig for at forstå, hvorfor familierelationer for mange anbragte børn og tidligere anbragte unge er vanskelige relationer. Selv i de få situationer, hvor de unge anser både deres biologiske forældre og plejeforældrene for tætte familierelationer, er fortællingerne præget af store overvejelser om, hvad familier er. Oplevelser af svigt og usikkerhed forstærker ofte de unges overvejelser om, hvad familiære tilhørsforhold har betydet for deres opvækst og deres liv og familierelationer i dag. På tværs af de unges fortællinger rejses der således store spørgsmål om, hvad man som anbragt barn og ung kan forvente af de familierelationer, som samfundet tildeler en. Ovenstående analyse er et bidrag til den eksisterende forskning, da den tydeligt viser, at anbragte børn og unge har forhåbninger om at have gode og stabile familierelationer, men at de ofte oplever mange svigt. Derfor affinder de sig med tiden ofte med at have andre og lavere forventninger til deres familierelationer end flertallet af danske børn. Det er således centralt, at fremtidige indsatser indarbejder, hvordan stabile og positive familierelationer til både plejeforældre og biologiske forældre skabes, vedligeholdes og forandres således, at anbragte ikke fortsat skal opleve, at velfungerende familierelationer primært er deres eget ansvar.

Tea Torbenfeldt Bengtsson, seniorforsker ved VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

Ditte Lumby er cand. scient. soc., fuldmægtig i Økonomiforvaltningen, Københavns Kommune.

Juliane Birkedal Poulsen er cand.scient.soc., videnskabelig assistent i VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

Litteratur

Bengtsson, Tea Torbenfeldt & Ditte Andersen 2017: "Narrativ analyse: tematisk, strukturel og performativ", i Järvinen, Margaretha & Nanna Mik-Meyer (red.): *Kvalitativ analyse – syv traditioner*. København: Hans Reitzels Forlag: 273-294.

Bengtsson, Tea Torbenfeldt & Anne-Kirstine Mølholt 2018: "Creation of belonging and nonbelonging in the temporal narratives of young people transitioning out of care in Denmark", *Nordic Social Work Research*, 8, no. S1: 54-64.

Bengtsson, Tea Torbenfeldt & Anne-Kirstine Mølholt 2020: "Anonymisering i kvalitative undersøgelser", i Petersen, Kirsten Elisa & Lars Ladefoged (red.): *Forskning med børn og unge: Etik og etiske dilemmaer*. København: Hans Reitzels Forlag: 193-210.

Bengtsson, Tea Torbenfeldt & Stine Tankred Luckow 2020: "Senses of belonging when living in foster care families: Insights from children's video diaries". *Childhood*, 27, no. 1: 106-119.

Bengtsson, Tea Torbenfeldt & TurfBöckerJakobsen 2009: *Institutionsanbringelse af unge i Norden – En komparativ undersøgelse af lovgrundlag, institutionsformer og udviklingstendenser*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Bennet, Julia 2015: "'Snowed in!': Offbeat Rhythms and Belonging as Everyday Practice", *Sociology*, 49, no. 5:955-969.

Biehal, Nina & Jim Wade 1996: "Looking Back, Looking Forward: Care Leavers, Families, and Change". *Children and Youth Services Review*, 18, no. 4/5: 425-445.

Biehal, Nina 2014: "A Sense of Belonging: Meanings of Family and Home in Long-Term Foster Care". *British Journal of Social Work*, 44:955-971.

Boddy, Janet 2018: "Troubling Meanings of 'Family' for Young People Who Have Been in Care: From Policy to Lived Experience". *Journal of Family Issues*, 00, no. 0:1-25.

Cashmore, Judy & Marina Paxman 2006: "Predicting after-care outcomes: the importance of 'felt security'". *Child and Family Social Work*: 11: 232-241.

Christiansen, Øivin, Karen J. S. Havnen, Toril Havik & Norman Andersen 2013: "Cautious Belonging: Relationships in Long-Term Foster-Care". *British Journal of Social Work*, 43:720-738.

Cunningham, Miranda J. & Marcelo Diversi 2012: "Aging out: Youths'

perspectives on foster care and the transition to independence". *Qualitative Social Work*, 12, no. 5:587-602.

Dalgas, Karina 2013: "Måltidets bindinger: Om filippinske au pairers deltagelse i danske værtsfamilier", i Mortensen, Hanne Overgaard og Karen Fog Olwig (red.): *Familie og slægtskab – Antropologiske perspektiver*. Gylling: Samfundslitteratur: 151-170.

Finch, Janet 2007: "Displaying Families". *Sociology*, 41, no. 1: 65-81.

Griffin, Julie Denise 2004: *Growing up in Foster Care: A Qualitative Study of the Relational Worlds of Foster Youth*. Austin: The University of Texas.

Hammen, Ida Cecilie Norn 2016: *Slægtskabelser – En undersøgelse af relationer mellem familieplejeanbragte børn, deres forældre og plejeforældre*. Roskilde: Roskilde Universitet.

Helton, Jesse J., Jill C. Schreiber, Janet Wiley & Rachel Schweitzer 2018: "Finding a routine that works: A mixed methods study of foster parents". *Child & Family Social Work*, 23:248-255.

Holland, Sally & Anne Crowley 2013: "Looked-after children and their birth families: using sociology to explore changing relationships, hidden histories and nomadic childhood". *Child and Family Social Work*, 18:57-66.

Hyde, Abbey, Deirdre Fullerton, Maria Lohan, Laura Dunne & Geraldine Macdonald 2017: "Young people's views on the impact of care expectations in their ability to form positive intimate relationships". *Adoption & Fostering*, 41, no. 3: 242-253.

Höjer, Ingrid & Yvonne Sjöblom 2010: "Young people leaving care in Sweden". *Child and Family Social Work*, 15:118-127.

Höjer, Ingrid & Yvonne Sjöblom 2014: "Voices of 65 Young People Leaving Care in Sweden: "There Is So Much I Need to Know!". *Australian Social Work*, 67, no. 1: 71-87.

KL 2019: *Udsatte børn - Nøgletal 2019*. København.

Järvinen, Margaretha & Signe Ravn 2015: "Explanations and expectations: drug narratives among young cannabis users in treatment". *Sociology of Health & Illness*, 0, no. 0:1-18.

Luckow, Stine Tankred 2020: "Intimacy among relative strangers: Practices of touch and bodily care in new foster care relationships". *The Sociological Review*, 68, no. 1: 177-191.

Morgan, David H. J. 1996: *Family Connections – An Introduction to Family Studies*. Cambridge: Policy Press.

Mølholt, Anne-Kirstine 2017: Når man har været anbragt - En sociologisk undersøgelse af fortællinger om fortid, nutid og fremtid hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Pedersen, Pia Vivian & Tine Tjørnhøj-Thomsen 2013: ”Barnløse og socialt udsattes perspektiver på forældreskab, familie og fællesskab”, i Mortensen, Hanne Overgaard og Karen Fog Olwig (red.): *Familie og slægtskab – Antropologiske perspektiver*. Gylling: Samfundslitteratur: 37-54.

Pitthouse, Andy & Alyson Rees 2015: *Creating Stable Foster Placements – Learning from Foster Children and the Families Who Care For Them*. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Rutman, Deborah & Carol Hubberstey 2016: ”Is anybody there? Informal support accessed and sought by youth from foster care”. *Children and Youth Services Review*, 63: 21-27.

Servicestyrelsen 2011: *Håndbog om Barnets Reform*. Odense: Servicestyrelsen.

Sulimani-Aidan, Yafit 2019: “Qualitative exploration of supporting figures in the lives of emerging adults who left care compared with their noncare-leaving peers”. *Child & Family Social Work*, 24: 247-255.

Unrau, Yvonne A., John R. Seita & Kristin S. Putney 2008: “Former foster youth remember multiple placement moves: A journey of loss and hope”. *International Journal of Social Welfare*, 14:265-276.

Vinnerljung, Bo & Marie Sallnäs 2008: “Into adulthood: a follow-up study of 718 young people who were placed in out-of-home care during their teens”. *Child and Family Social Work*, 13:144- 155.

VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd: “Tema: Anbragte børn i Danmark”, Temaer: <https://www.vive.dk/da/temaer/anbragte-boern-i-danmark/>.

Wade, Jim 2008: “The Ties that Bind: Support from Birth Families and Substitute Families for Young People Leaving Care”. *The British Journal of Social Work*, 38, no. 1: 39-54.